

Yenidoğan Bebeği Olan Annelerin Kendileri ve Bebekleri İçin Yaptıkları Geleneksel Uygulamalar ve İlişkili Faktörler: Kesitsel Bir Çalışma

Traditional Practices of Mothers with Newborn Babies for Themselves and Their Babies and Related Factors: A Cross-Sectional Study

İlgün ÖZEN ÇINAR^a, Şenay ÖZBEK^b, Edanur ÖZKAYA^a

^aPamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, Denizli, Türkiye

^bPamukkale Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi, Denizli, Türkiye

Bu çalışma, 4. Uluslararası 5. Ulusal Doğum Sonu Bakım Kongresi'nde (29-30 Eylül, 1 Ekim 2022, Denizli) sözlü olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Araştırmada, yenidoğan bebeği olan annelerin ilk 28 günde kendilerine ve bebeklerine yaptıkları geleneksel uygulamaların ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Kesitsel tipteki araştırma, yenidoğan bebeği olan (0-28 gün) 305 anne ile tamamlanmıştır. Veri toplama aracı araştırmacılar tarafından oluşturulan tanımlayıcı formdur. Veriler, 20 Mart-30 Temmuz 2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşme ile toplanmıştır. **Bulgular:** Araştırmada annelerin yaş ortalaması 29,28±5,3'tür. Çalışmada yenidoğanların %51,1'i kız ve %63,3'ü 22-28 günlüktür. Çalışmaya katılan annelerin %64,3'ü en az bir geleneksel uygulama yaparken %52,8'i bebek bakımı, %42,6'sı lohusalık ile ilgili geleneksel uygulama yapmaktadır. En sık yapılan geleneksel uygulamalar; annelerin kendileri için al yazma/toka/örtü ile albasmasından korunma ve albasması olmaması için yalnız bırakılmama, bebekleri için; tuzlama, göbek bağının gömülmesi ve sarı kıyafetler giydirme/örtme olduğu görülmüştür. Annelerin geleneksel uygulama yapmaları ile; yaşanan yer, eğitim, yaş, çalışma durumu, gelir, aile yapısı, aile büyükleri ile yaşama, bebeğin kaçınıcı çocuk olduğu, düşük/ölü doğum öyküsü, bebeğin yaşı, hastanede kalış süresi, geleneksel uygulamaları yararlı bulma durumu, lohusalık ve bebek bakımında geleneksel uygulamalar ile ilgili bilgi durumu arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. **Sonuç:** Anneler kendileri ve bebekleri için geleneksel uygulama yapmaya devam etmektedir. Bu uygulamalardan bazıları yenidoğan döneminde başlamaktadır. Anneler yenidoğan döneminde hemşireler tarafından transkültürel yaklaşımla bilgilendirilmelidir. Doğum sonrası hastanede kalışta ve bebek çocuk izlemlerinde geleneksel uygulamalara yönelik gözlemler yapılmalı, eğitimler planlanmalı ve etkili bir şekilde yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel tıp; yenidoğan; bebek bakımı; postpartum dönem

ABSTRACT Objective: The aim of the study was to determine the traditional practices and related factors that mothers with newborn babies carry out for themselves and their babies in the first 28 days. **Material and Methods:** This cross-sectional study was completed with 305 mothers with newborn babies (0-28 days). The data collection tool was a descriptive form created by the researchers. Data were collected through face-to-face interviews between March 20 and July 30, 2022. **Results:** The mean age of the mothers in the study was 29.28±5.3 years. In the study, 51.1% of the newborns were girls and 63.3% were 22-28 days old. While 64.3% of the mothers participating in the study practiced at least one traditional practice, 52.8% practiced traditional practices related to infant care and 42.6% practiced traditional practices related to puerperium. It was observed that the most frequently practiced traditional practices were protection from puerperal fever with al writing/tokka/scarf for the mothers themselves and not being left alone to prevent puerperal fever, salting, burying the umbilical cord and dressing/dressing in yellow clothes for their babies. A significant difference was found between the mothers' use of traditional practices and place of residence, education, age, employment status, income, family structure, living with elders, number of children, history of miscarriage/mortality, age of the baby, duration of hospitalization, finding traditional practices useful, and knowledge about traditional practices in puerperium and infant care. **Conclusion:** Mothers continue to practice traditional practices for themselves and their babies. Some of these practices start in neonatal period. Mothers should be informed by nurses with a transcultural approach in neonatal period. Observations on traditional practices should be made, trainings should be planned and carried out effectively during postnatal hospitalization and infant-child follow-up.

Keywords: Traditional medicine; newborn; infant care; postpartum period

Correspondence: Edanur ÖZKAYA

Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, Denizli, Türkiye

E-mail: edaozkaya19@gmail.com

Peer review under responsibility of Journal of Traditional Medical Complementary Therapies.

Received: 01 Mar 2023

Received in revised form: 15 Oct 2023

Accepted: 27 Oct 2023

Available online: 06 Nov 2023

2630-6425 / Copyright © 2023 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Yenidoğan, 28 gün ve altında olan bebektir. Yaşamın bu ilk 28 günü içinde yenidoğanın ölüm riski yüksektir.¹ Bu süreç fizyolojik değişikliklerin olduğu ve insanın uterus dışındaki hayata uyum sağladığı kritik bir dönemdir.² Yenidoğanın yaşamını sürdürebilmesi, sağlık durumunun yönetilmesi, bağışıklanması, sağlığının geliştirilmesi, beslenme düzeninin sağlanması ve uygun bakımın verilmesi hemşirelerin önemli sorumluluklarıdır. Bu sağlık bakım hizmetleri sunulurken toplumun yenidoğan bakımına ilişkin özelliklerinin belirlenmesi ve bakım girişimlerinin bu doğrultuda tasarlanması son derece önemlidir.^{3,4} Bu bağlamda yenidoğan döneminde topluma özgü yapılan uygulamalardan biri de geleneksel veya kültürel uygulamalardır.

Kültür, bireyleri evrendeki başka canlılardan ayıran son derece önemli bir olgudur.⁴ Kültür bir gruba özgü inançlar, değerler, gelenekler, düşünce biçimleri, iletişim kurma ve davranış biçimleri olarak tanımlanabilmektedir.⁵ Kültürel uygulamaların, değerlerin ve inançların, doğum sonrası dönemde yenidoğanın sağlık bakımında önemli rolü vardır. Değerleri, gelenekleri, görenekleri ve inançları yansıtan bir ailenin ait olduğu toplumun kültürü, yenidoğanın sağlık durumuna doğrudan/dolaylı olarak etkilemektedir.⁶

Son yıllarda sağlık sistemindeki ilerlemeler birçok geleneksel uygulamayı azaltmış olsa da tamamen sonlandıramamıştır. Uygulamaların daha önce yapıldığını bilen veya gözlemleyen anneler, hekim isteğiyle aldığı tedavinin yanı sıra dinî ve inanca yönelik olan geleneksel uygulamaları yapmaya devam etmişlerdir.⁷ Geleneksel postpartum bakım uygulamaları birçok toplumda önemlidir.⁸ Literatürde farklı toplumlarda, farklı yaş gruplarında doğum sonrası bebek, çocuk ve annelere yönelik yapılan geleneksel uygulamaları inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır.^{3,6,8-11} Bu çalışmalarda farklı kültürdeki annelerin postpartum dönemde yaptığı pek çok uygulama olduğu görülmüştür. Bu uygulamalar; yenidoğana rahatlatıcı masaj yapma, cildi nemlendirmek ve rahatlatmak için bitkisel yağ sürme gibi bebeğe yararlı olabilecek uygulamalardır.¹⁰ Odada dinî kitap bulundurma, mavi boncuk takma, sarı kıyafetler giydirme/örtme, kırmızı örtü örtme gibi uygulamalar ise bebek için yarar ya da zarar sağlamamaktadır.^{10,11} Ye-

nidoğanlara sıcak su verilmesi, formül mama verilmesi, bir ay banyo yaptırılmaması, güneşe çıkarılmaması ve bir ay karanlık odada tutulması, çok sıkı giydirilmesi ve sarılması, göbeğine sıkı kemer uygulanması gibi uygulamalar ise yenidoğan sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir.^{10,11} Annelerin kendileri için yaptığı geleneksel uygulamalardan; kötülüklerden korunmak için yatağın başına dinî kitap koyma, ibadet etme ya da etrafında kırmızı ipler bağlama anneye zarar vermeyecek uygulamalardır.¹² Ancak duş almaktan kaçınmak vücut hijyeninin sağlamamasına, bir süre evden çıkmamak veya kimse ile görüşmemek de psikolojik sıkıntılar yaşamasına ve güneş ışığından kaçınmak sağlık problemlerine sebep olabilir.^{8,10,12}

Türkiye’de doğum sonrası geleneksel bakım uygulamaları ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla 0-12 ay yaş grubuna yönelik geleneksel uygulamalar ele alınmıştır.¹³⁻¹⁷ Yenidoğan dönemi geleneksel uygulamaların sıklıkla uygulandığı kritik bir dönemdir.¹⁸ Ülkemizde, doğum sonrası bu kritik dönemde yenidoğan bebeği olan anneler ile yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür.¹⁹ Bu araştırma ile yenidoğan bebeği olan annelerin ilk 28 gün içinde kendileri ve bebekleri ile ilgili yapmış oldukları geleneksel uygulamalar ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

TASARIM

Bu çalışma, kesitsel tipte tasarlanmıştır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bir üniversitenin yenidoğan izlem polikliniğine muayene ve izlem için gelen bebeklerin anneleri araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemini ise yenidoğan izlem polikliniğine gelen ve yenidoğan döneminde bebeği olan (0-28 gün) anneler oluşturmuştur. Örnekleme dâhil edilme kriterleri; okur-yazar olmak, 0-28 gün arasında sağlıklı bebeği olmak, iletişim engeli bulunmamak ve araştırmaya katılmayı kabul etmektir.

Örneklem büyüklüğü, G*Power 3.1.9.7 (Üniversität Düsseldorf, Almanya) programı ile hesaplanmıştır.²⁰ Etki büyüklüğünü hesaplamak için

Özen-Çınar ve ark. tarafından yapılan çalışma referans alınmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak beklenen değerler hesaplanmış ve etki büyüklüğü (w) 0,17 olarak hesaplanmıştır.¹³ Çalışmada; etki büyüklüğü (w) 0,17, güç (1-b) 0,80, alfa yanılma düzeyi (α) 0,05 ve $Df=1$ alınarak örneklem büyüklüğü 248 kişi olarak hesaplanmıştır. Olabilecek veri kayıpları da göz önünde bulundurularak çalışmada 315 kişiye ulaşılması planlanmıştır. Çalışma sonunda 315 anneye ulaşılmış ve eksik veriler çıkarıldığında 305 anne ile çalışma tamamlanmıştır. Yapılan “post hoc” güç analizinde ise 305 kişi ile tamamlanan çalışmanın $w=0,38$ ile gücü (1-b) 0,99 bulunmuştur.

VERİ TOPLAMADA KULLANILAN ARAÇ

Veri toplamak için araştırmacılar tarafından ilgili literatür doğrultusunda hazırlanan Tanıtıcı Bilgi Formu kullanılmıştır.^{17,21-24} Form üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların sosyodemografik özelliklerine, ikinci bölümde anne ve bebeğine, üçüncü bölümde ise geleneksel yöntemlere yönelik sorular yer almaktadır.

VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Veriler araştırmacılar tarafından yenidoğan izlem polikliniğine başvuran ve yenidoğan bebeği olan anneler ile yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır. Örneklem seçiminde olasılıksız örnekleme yöntemi olan gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler 20 Mart-30 Temmuz 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Anketlerin cevaplama süresi ortalama 15-20 dk’dır.

ETİK KONULAR

Araştırmaya başlamadan önce Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan klinik Araştırmalar Etik Kurulundan (tarih: 15 Mart 2022; no: E-185005) yazılı izin alınmıştır. Araştırma verilerinin toplanacağı hastaneden kurum izni alınmıştır. Araştırmaya katılan annelere araştırmanın amacı ve anketin içeriği hakkında gerekli açıklamalar yapılarak onamları alınmıştır. Bu çalışmada “İnsan Hakları Helsinki Deklarasyonu 2008 prensipleri”ne uyulmuştur.

ANALİZ

Veriler IBM SPSS (Chicago, IL) programında değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerden sürekli de-

ğişkenler ortalama±standart sapma olarak gösterilmiştir. Kategorik değişkenlerde ki-kare testi yapıp sayı ve yüzdeler kullanılmıştır. Kategorik değişkenlerden üç ve daha fazla kategorisi olanlara “post hoc” ki-kare analizi yapılmıştır. Verilerin analizinde $p<0,05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada annelerin yaş ortalaması $29,28\pm 5,3$ ’tür. Sosyodemografik özelliklere ilişkin dağılım Tablo 1’de gösterilmiştir.

Çalışmada yenidoğanların %51,1’i kız, %63,3’ü 22-28 günlük, %43,3’ü ilk çocuktur. Annelerin %73,8’i lohusalık ile ilgili, %79,3’ü bebek bakımı ile

TABLO 1: Annelerin sosyodemografik özelliklerine göre dağılımı.

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Yaş	18-24	52	17,1
	25-29	115	37,7
	30-34	94	30,8
	35 yaş ve üzeri	44	14,4
Evlene yaşı	18 yaş ve altı	21	6,9
	19-24 yaş	206	67,5
	25 yaş ve üzeri	78	25,6
Eğitim durumu	Lise ve altında	169	55,4
	Üniversite	136	44,6
Medeni durumu	Bekâr	4	1,3
	Evlî	301	98,7
Aile yapısı	Çekirdek aile	265	86,9
	Geniş aile	40	13,1
Aile ile yaşam	Evet	62	20,3
	Hayır	243	79,7
Meslek	Kamu sektörü	45	14,8
	İşçi	11	3,6
	Özel sektör	63	20,7
	Serbest meslek	12	3,9
	Çiftçi	16	5,2
	Ev hanımı	158	51,8
Çalışma durumu	Evet	125	41,0
	Hayır	180	59,0
Yaşadığı yer	Köy-kasaba	47	15,4
	İlçe	81	26,6
	İl	177	58,0
Gelir durumu	Gelir gidere eşit	154	50,5
	Gelir giderden az	128	42,0
	Gelir giderden fazla	23	7,5
Sosyal güvence durumu	Yok	23	7,5
	Var	282	92,5

ilgili bilgi aldığını belirtmiştir. Bilgi kaynağının %45,5'i sağlık personeli, %27,9'u medya-internet, %15,8'si aile büyükleridir (Tablo 2).

Çalışmaya katılan annelerin %64,3'ü en az bir geleneksel uygulama yapmaktadır. Bunların %52,8'i bebek bakımı ve %42,6'sı lohusalık ile ilgili geleneksel uygulama yapmaktadır. Annelerin %77,0'ı bebek bakımı ile ilgili, %72,8'i lohusalık ile ilgili, geleneksel uygulamalar hakkında bilgi sahibidir. Geleneksel uygulamalara ilişkin bilgi kaynakları %39,7 oranında kadının kendi annesidir. Annelerin %62,6'sı geleneksel uygulamaları kısmen yararlı bulmakta, geleneksel uygulama yapan annelerin %54,4'ü "büyükler yapılmasını istediği için" geleneksel uygulama yapmayı tercih etmektedir. Lohusalıkla ilgili en sık

yapılan geleneksel uygulamalar; %75,4 ile lohusanın al yazma/toka/örtü ile albasmasından korunması ve %24,6 ile lohusanın albasması olmaması için yalnız bırakılmamasıdır. Bebek bakımı ile ilgili en sık yapılan geleneksel uygulamalar; %37,2 bebeğin tuzlanması, %22,9 bebeğin göbek bağının gömülmesi, %20,7 bebeğe sarı kıyafetler giydirilmesi/örtülmesi ve %19,2 bebeğin al örtü/toka örtülerek albasmasından korunmasıdır (Tablo 3).

Yenidoğan bebeği olan annelerin geleneksel uygulama yapma durumu ile ilişkili faktörler Tablo 4'te incelenmiştir. Annelerin; 25-29 yaş grubunda, lise ve altında eğitim alma, çalışmama, il merkezinde yaşama, düşük gelir durumu, çekirdek aile yapısı, aile büyükleri ile yaşamama, yenidoğanın ilk çocuk olması, düşük/ölü doğum öyküsü olmaması, bebeğin 22-28 gün arasında olması, hastanede 4-7 gün kalma, geleneksel uygulamayı kısmen yararlı bulma, lohusalık ve bebek bakımı bilgisi olması durumuna göre geleneksel uygulama yapma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0,05$). Bebeğin cinsiyeti, doğum zamanı, doğum kilosu ile lohusalık ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları yapma durumları ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

TARTIŞMA

Doğumdan sonraki dönemde anne ve yenidoğana yapılan birçok geleneksel uygulama olduğu bilinmektedir. Özellikle yenidoğan yaşamının ilk 28 gününde pek çok uygulamaya maruz kalmaktadır. Çalışmamızda doğumdan sonraki ilk 0-28 gün içinde annelerin %52,8'inin bebek bakımı, %42,6'sının da lohusalık ile ilgili geleneksel uygulama yaptığı saptanmıştır. Literatürde 0-12 ay bebekleri olan anneler ile yapılan çalışmalarda annelerin, %52,8-68,6 arasında bebek bakımına yönelik geleneksel uygulama yaptıkları belirtilmektedir.^{13,15,16} Çalışmamızın verileri ilk 28 gün içinde bebelere yapılan geleneksel uygulamaların önemini göstermektedir. Lohusalık dönemi, doğumun gerçekleşmesi ile başlayan 6 haftalık bir süredir.²⁵ Annelerin yenidoğan döneminde geleneksel uygulamalara başlıyor olması bu süre içinde yapılacak etkin eğitimlerin önemini göstermektedir. Anneler ve yenidoğanlar ilk 28 gün içinde en az üç kez izlemler için sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır.²⁶

TABLO 2: Anne ve bebek ile ilgili özellikler.

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Bebeğin cinsiyeti	Kız	156	51,1
	Erkek	149	48,9
Bebeğin yaşı (gün)	1-7 günlük	24	7,9
	8-21 günlük	88	28,8
	22-28 günlük	193	63,3
Doğum kilosu	2.499 g ve altı	52	17,0
	2.500-3.999 g	236	77,4
	4.000 g ve üzeri	17	5,6
Doğum zamanı	Preterm	49	16,1
	Term	236	77,4
	Postterm	20	6,6
Kaçınıcı çocuk	İlk çocuk	132	43,3
	İkinci çocuk	104	34,1
	Üçüncü ve üzeri	69	22,6
Hastanede kalış süresi	1-3 gün	114	37,4
	4-7 gün	150	49,2
	8 ve daha fazla gün	41	13,4
Doğum şekli	Sezaryen	209	68,5
	Normal	96	31,5
Düşük/ölü doğum öyküsü	Evet	104	34,1
	Hayır	201	65,9
Lohusalık ile ilgili bilgi durumu	Evet	225	73,8
	Hayır	80	26,2
Bebek bakımı ile ilgili bilgi durumu	Evet	242	79,3
	Hayır	63	20,7
Bilgi kaynakları*	Sağlık personeli	225	45,5
	Aile büyükleri	78	15,8
	Arkadaşlar	33	6,7
	Medya-internet	138	27,9
	Kitap-broşür	21	4,1

*Çoklu cevap olduğu için n sayısı örneklem hacmini geçmektedir.

TABLO 3: Yenidoğan bebeği olan annelerin geleneksel uygulama durumları.

Değişkenler	Kategoriler	n	%
En az bir geleneksel uygulama durumu	Evet	196	64,3
	Hayır	109	35,7
Lohusalık ilgili geleneksel uygulama yapma	Evet	130	42,6
	Hayır	175	57,4
Bebek bakımı ile ilgili geleneksel uygulama yapma	Evet	161	52,8
	Hayır	144	47,2
Lohusalıkla ilgili geleneksel uygulamalar hakkında bilgi	Hayır hiçbir fikrim yok	83	27,2
	Evet bilgim var	222	72,8
Bebek bakımı ile ilgili geleneksel uygulamalar bilgi	Hayır hiçbir fikrim yok	70	23,0
	Evet bilgim var	235	77,0
Geleneksel uygulamalara ilişkin bilgi kaynakları*	Anne	172	39,7
	Büyükanne	30	6,9
	Akraba	77	17,8
	Arkadaş	81	18,7
	İnternet	56	12,9
	Sağlık çalışanı	17	3,9
Geleneksel uygulamalar yapanların sorunlarını çözme durumu (n=196)**	Tamamen yararlı oldu	30	15,3
	Kısmen yararlı oldu	74	37,7
	Hiç faydası olmadı	5	2,6
	Kararsızım	87	44,4
Geleneksel uygulamaları yararlı bulma durumu	Yararlı	51	16,7
	Zararlı	63	20,7
	Kısmen yararlı	191	62,6
Geleneksel uygulamaları tercih etme nedeni*	Büyükler yapılmasını istediği için	168	54,4
	Uygulamaların yapılması gerektiğini düşündüğümden	21	6,7
	Beni ve bebeğimi rahatlattığını düşündüğümden	72	23,3
	Benim ve bebeğimin sağlık sorunlarını azaltacağı için	24	7,8
	Zararlı olmayacağı söylendiği için	24	7,8
Uygulanan yöntemi sağlık personeline söyleme (n=196)**	Evet	37	18,9
	Hayır	159	81,1
Sağlık personeline söylememe nedenleri (n=159)***	Sağlık personelinin onaylamayacağını düşünme	18	10,1
	Olumsuz tepki göreceğini düşünme	22	12,3
	Söylemenin gerekli olmadığını düşünme	134	74,9
	Sorulmadığı için söylememe	35	2,8
Lohusalıkla ilgili en sık yapılan geleneksel uygulamalar*	Lohusanın al yazma/toka/örtü ile albasmasından korunması	101	75,4
	Lohusanın albasması olmaması için yalnız bırakılmaması	33	24,6
Bebek bakımı ile ilgili en sık yapılan geleneksel uygulamalar*	Ter kokmaması, hastalıklardan arınması için bebeğin tuzlanması	120	37,2
	Bebeğin al örtü/toka örtme ile albasmasından korunması	62	19,2
	Sarılık olmasın diye bebeğe sarı kıyafetler giydirilmesi/örtülmesi	67	20,7
	Bebeğin göbek bağının meslek sahibi olması istenilen yere gömülmesi	74	22,9

*Çoklu cevap olduğu için n sayısı örneklem hacmini geçmektedir; **Hesaplama en bir geleneksel uygulama yapan kişi sayısı kullanılmıştır;

***Hesaplama uygulanan yöntemi sağlık personeline söylemeyen kişi sayısı kullanılmış olup birden fazla cevap verilmiştir.

Bu başvurular eğitim için fırsat olarak görülmelidir. Ayrıca anneler en çok geleneksel uygulamayı yeni-doğanların 22-28 gününde yaptıklarını belirtmiştir. Bu nedenle yenidoğanın üçüncü izlemi (11-29 gün arası) eğitimler açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada lohusalık ve bebek bakımı ilgili en sık yapılan geleneksel uygulamalar literatürde yer alan çalışmalar ile benzerdir (Tablo 3). Literatürde bebek bakımı ile ilgili en sık yapılan geleneksel uygulamalardan biri çeşitli inanışlar ve nedenlerle be-

TABLO 4: Yenidoğan bebeği olan annelerin geleneksel uygulama yapma durumu ile ilişkili faktörler.

Değişkenler	Kategoriler	Geleneksel uygulama yapan	Geleneksel uygulama yapmayan	X ² değeri ^b p değeri
		n (%)	n (%)	
Yaş	18-24 yaş	43 (18,1)	9 (13,2)	X ² =18,691 p=0,000*
	25-29 yaşa	75 (31,6)	40 (58,8)	
	30-34-yaş	78 (32,9)	16 (23,5)	
	35 yaş ve üzeri	41 (17,3)	3 (4,4)	
Eğitim durumu	Lise ve altında	160 (67,5)	9 (13,2)	X ² =62,999 p=0,000*
	Üniversite	77 (32,5)	59 (86,8)	
Çalışma durumu	Evet	73 (30,8)	52 (76,5)	X ² =45,563 p=0,000*
	Hayır	164 (69,2)	16 (23,5)	
Yaşadığı yer	Köy-kasaba	44 (18,6)	3 (4,4)	X ² =32,777 p=0,000*
	İlçe	76 (32,1)	5 (7,4)	
	İla	117 (49,4)	60 (88,2)	
Gelir durumu	Gelir giderden az ^a	120 (50,6)	8 (11,8)	X ² =35,736 p=0,000*
	Gelir gidere eşit	105 (44,3)	49 (72,1)	
	Gelir giderden fazla	12 (5,1)	11 (16,2)	
Aile yapısı	Çekirdek aile	199 (84,0)	66 (97,1)	X ² =7,949 p=0,004*
	Geniş aile	38 (16,0)	2 (2,9)	
Aile büyüklüğü ile yaşam	Evet	58 (24,5)	4 (5,9)	X ² =11,275 p=0,000*
	Hayır	179 (75,5)	64 (94,1)	
Kaçınıcı çocuk	İlk çocuk ^a	82 (34,6)	50 (73,5)	X ² =35,053 p=0,000*
	İkinci çocuk	89 (37,6)	15 (22,1)	
	3 ve üzeri	66 (27,8)	3 (4,4)	
	25 yaş ve üzeri	80 (33,8)	50 (73,5)	
Düşük/ölü doğum öyküsü	Evet	91 (38,4)	13 (19,1)	X ² =8,740 p=0,003*
	Hayır	146 (61,6)	55 (80,9)	
Bebeği cinsiyeti	Kız	117 (49,4)	39 (57,4)	X ² =1,349 p=0,246
	Erkek	120 (50,6)	29 (42,6)	
Bebeğin yaşı (gün)	1-7 günlük	23 (9,7)	1 (1,5)	X ² =8,359 p=0,015*
	8-21 günlük	73 (30,8)	15 (22,0)	
	22-28 günlük ^a	141 (59,5)	52 (76,5)	
Doğum zamanı	Preterm	36 (15,2)	13 (19,1)	X ² =2,256 p=0,324
	Term	183 (77,2)	53 (77,9)	
	Postterm	18 (7,6)	2 (2,9)	
Doğum kilosu	2.500 g ve altı	44 (18,6)	8 (11,8)	X ² =3,230 p=0,199
	2.501-3.999 g	178 (75,1)	58 (85,3)	
	4.000 g ve üzeri	15 (6,3)	2 (2,9)	
Hastanede kalış süresi	1-3 gün	101 (42,6)	13 (19,1)	X ² =12,721 p=0,002*
	4-7 güne	108 (45,6)	42 (61,8)	
	8 ve daha fazla gün	28 (11,8)	13 (19,1)	
Geleneksel uygulamaları yararlı bulma durumu	Yararlı	25 (10,5)	0 (0,0)	X ² =175,107 p=0,000*
	Zararlı	9 (3,8)	52 (76,5)	
	Kısmen yararlı ^a	203 (85,7)	16 (23,5)	
Lohusalıkta geleneksel uygulamalar ile ilgili bilgisi olma	Evet	204 (86,1)	18 (26,5)	X ² =94,776 p=0,000*
	Hayır	33 (13,9)	50 (73,5)	
Bebek bakımı konusunda geleneksel uygulamalar ile ilgili bilgisi olma	Evet	216 (91,1)	19 (27,9)	X ² =119,343 p=0,000*
	Hayır	21 (8,9)	49 (72,1)	

*p<0,05 değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir; ^a"Post hoc" ki-kare analizinde anlamlı olan grubu göstermektedir; ^bTabloda beklenen değer 5'ten küçük değer %20'nin üzerinde hesaplanmamıştır. Pearson ki-kare değeri alınmıştır.

beğin tuzlanmasıdır.^{12,13,15,17,18,21,23,24,27-30} Lohusayı ve bebeği al basmasından korumak için yapılan çeşitli uygulamalar vardır. Bunlar sıklıkla annenin ve bebeğin yalnız bırakılmaması, kırk gün evden çıkmaması, anne ve/veya bebek için kırmızı örtü/toka vb. kullanılmasıdır.^{15,16,27,30} Bir diğer uygulama bebeği sarılıktan korumaya yönelik sarı örtü/tülbent kullanmak veya sarı elbise/kıyafet giydirmek olarak belirlenmiştir.^{12,14,15,21,27,28} Sık yapılan başka bir uygulama da yenidoğanın göbek bağının meslek seçimi ve ilerideki yaşamına yönelik olarak anlamlı bulunup bir yere gömülmesidir.^{12,24,29,30} Yapılan bu uygulamalardan; annenin ve bebeğin yalnız bırakılmaması, anne ve/veya bebek için kırmızı örtü/toka vb. kullanılması, sarı örtü/tülbent kullanılması veya sarı elbise/kıyafet giydirilmesi, göbek bağının meslek seçimi ve ilerideki yaşamına yönelik olarak anlamlı bulunup bir yere gömülmesinin anne ve bebeğe bir zararı olmadığı gibi yararı da yoktur. Hatta bu uygulamalar anne ve bebeğe zarar vermediği için annenin kendini psikolojik olarak iyi hissetmesini sağlayacaksa uygulanması yararlı sayılabilmektedir. Anne ve bebek sağlığına zarar verebilecek tuzlama (hipernatremi, vücut dehidrasyonu ve cilt tahrişine neden olabilir), kırk gün evden çıkmama (sağlık hizmetlerinden yararlanma ve yenidoğan izlemi için engel oluşturabilir) gibi geleneksel uygulamalar anlatılmalı, sağlığa doğrudan ya da dolaylı zararlı olabilecek uygulamaların daha etkin eğitimi yapılmalıdır.^{11,26}

Bu çalışmada, annelerin geleneksel uygulama yapmalarını etkileyen faktörler belirlenmiştir. Bu faktörlerden biri annenin yaşıdır. Çalışmamızda 25-29 yaş arası anneler daha fazla geleneksel uygulama yapmaktadır. Yapılan bazı çalışmalar benzer şekilde geleneksel uygulama yapmada annenin yaşının etkili olduğunu belirtirken, bazı çalışmalarda ise etkili olmadığı gösterilmektedir.^{16-18,21,28} Bu durum çalışmanın yapıldığı yaş gruplarına ve bölgeye göre farklılık gösterebilir. Bu çalışmada, primipar annelerin daha fazla geleneksel uygulama yaptıkları belirlenmiştir. Primipar annelerin bebek bakımı konusunda tecrübesiz ve endişeli olmaları bu durumu etkileyebilir. Yapılan çalışmalar az sayıda çocuğu olan annelerin daha fazla geleneksel uygulama yaptığını göstermektedir.^{21,22} Sağlık çalışanları annelerin geleneksel uygulamaları konusundaki yaklaşımlarında, primi-

par veya multipar anne olma durumunu da dikkate almalıdır.¹⁸

Çalışmamızda eğitim durumu lise ve altında olan annelerin daha fazla geleneksel uygulama yaptıkları saptanmıştır. Benzer olarak literatürde annenin eğitim durumu ile geleneksel uygulamaları yapması arasında anlamlı bir ilişki olduğu, annenin eğitim düzeyi arttıkça geleneksel uygulamaları daha az yaptığı, eğitim düzeyi azaldıkça geleneksel uygulamaları daha fazla yaptığı belirtilmektedir.^{13,18,21,23,28,31} Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe sağlıklı bir yaşam tarzı benimseydiği ve sağlığı koruma konusunda daha bilinçli olduğu bilinmektedir.^{32,33}

Sağlık çalışanları ve özellikle hemşireler, eğitim düzeyi düşük annelerin bilinçlendirilmesine daha fazla özen göstermelidir. Eğitimle bağlantılı olarak annenin çalışma durumu da geleneksel uygulama yapma ile ilişkili bulunmuştur. Araştırmamızda çalışan anneler daha az geleneksel uygulama yapmaktadır. Literatürde çalışan annelerin geleneksel uygulamaları gereksiz bulduğu, çalışmayan annelerin geleneksel uygulamaları daha çok tercih ettiği belirtilmektedir.^{13,23} Araştırmamızda gelir durumu giderinden az olan annelerin daha çok geleneksel uygulama yapıyor olması, çalışma durumunu destekleyebilir.

Çalışmamızda, ilde ikamet eden annelerin daha çok geleneksel uygulama yaptığı belirlenmiştir. Güler ve ark.nın yaptığı çalışmada da yaşadığı yer il olan annelerin daha çok geleneksel uygulama yaptığı görülmüştür.¹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 verilerine göre Türkiye’de iller ve ilçelerde ikamet eden nüfus oranı %93,4’tür.³⁴ Yıllara göre iller ve ilçelerde ikamet eden nüfus artmakta iken köy ve kasabalarda yaşayan nüfus azalmaktadır. Bu durum çalışmamızın sonuçlarına yansımış olabilir.

Araştırmamızda çekirdek aile yapısında olan ve aile büyükleri ile yaşamayan annelerin daha çok geleneksel uygulama yaptığı bulunmuştur. TÜİK istatistiklerine bakıldığında ortalama hanehalkı 3,23 kişidir.³⁵ Yıllara göre çekirdek ve geniş aile oranları azalırken çekirdek aile olmayan birden fazla kişinin yaşadığı aile ve tek kişilik hanehalkı büyüklüğü artmaktadır. Aile büyükleri ile yaşama oranı düşük olsa da bulgularımızda annelerin %39,7’sinin geleneksel

uygulamalar konusunda kendi annesinden bilgi aldığı saptanmıştır. Ayrıca çalışmamızdaki annelerin lohusa ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulama bilgisine sahip olmaları daha fazla geleneksel uygulama yaptıklarını göstermektedir. Kucuk ve Tanriverdi de annelerin geleneksel uygulamaları kullanma nedenleri arasında büyüklerinden görüp benimsemelerinin (%65,3) olduğunu belirtmektedir.²⁴ Çekirdek aile yapısı olmasına karşın aile büyükleri ile iletişimin ve etkileşimin devam ettiği söylenebilir.

Çalışmamızda düşük/ölü doğum öyküsü olan annelerin daha az geleneksel uygulama yaptıkları görülmüştür. Annelerin olumsuz obstetrik öyküsü olması yenidoğan bebeklerine daha hassas davrandıklarını, sağlık personelinin bilgilendirme ve önerilerini daha fazla dikkate aldıklarını gösterebilir. Bulgularımızda ayrıca bebeklerin doğum zamanı ve doğum kilosunun normal değerlerde (2.500-4.000 g) olmaması da annelerin daha az geleneksel uygulama yaptıklarını göstermektedir. Bir çalışmada annelerin geleneksel uygulama yapma nedenlerinden biri bebeklerinin sağlıklı olmasını isteme olarak belirtilmiştir.²⁴ Bu durum annelerin yenidoğan bebekleri ile ilgili riskli durumlarda zarar vermemek için daha özenli olduklarını gösterebilir. Bu bağlamda yenidoğanlara zarar verebilecek geleneksel uygulamaların annelere anlatılması önemlidir.

Geleneksel uygulama yapma ile ilişkili başka bir faktör de bebeğin hastanede kalış süresidir. İlk bir hafta içinde hastanede yatan bebeklerin anneleri daha fazla geleneksel uygulama yapmaktadır. Bu durumda hastane sürecinde annelere bakım ve tedavi uygulamalarının yanında geleneksel uygulamalar konusunda da dikkatli olunmalıdır. Annelerin geleneksel uygulama yapması çoğunlukla kültürlerinin bir parçasıdır.²⁴ Özellikle bu süreçte hemşirelerin transkültürel yaklaşımla gözlem yapması ve yaklaşması önemlidir.

Annelerin geleneksel uygulamalarını yararlı ve kısmen yararlı olduğunu düşünmeleri daha fazla geleneksel uygulama yapmalarını etkilediği görülmektedir. Literatürde yapılan çalışmalarda annelerin çoğunlukla geleneksel uygulamaları yararlı bulduğunu belirtilmektedir.^{15,18} Kore kökenli annelerin katıldığı bir çalışmada da annelerin çoğu geleneksel uygula-

maların bebek sağlığından çok, anne sağlığına yararlı olduğuna inandıklarını vurgulamıştır.⁸ Bilim ve teknolojideki ilerlemelere rağmen nesiller boyunca geleneksel uygulamaların aktarımı, sosyokültürel bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir.

SINIRLILIKLAR

Çalışmanın tek bir merkezde yürütülmesi ve gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılması bu çalışmanın sınırlılıklarıdır.

SONUÇ

Anneler kendileri ve bebekleri için yenidoğan döneminde geleneksel uygulama yapmaktadır. Anneler kendilerine en fazla albasmasından korunmaya yönelik geleneksel uygulamalar yaparken bebeklerine en fazla tuzlama yapmaktadır. Geleneksel uygulama yapmayı etkileyen faktörlerin başında; annelerin yaşı, eğitim durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer, geliri, aile yapısı, aile büyükleri ile yaşama durumu, bebeğin kaçınıcı çocuk olduğu, düşük/ölü doğum öyküsü, bebeğin yaşı (gün), hastanede kalış süresi, geleneksel uygulamaları yararlı bulma durumu, lohusalık ve bebek bakımı konusunda geleneksel uygulamalar ile ilgili bilgi durumu olduğu saptanmıştır. Postpartum dönemde yapılan zararsız, kabul edilebilir ve yararlı olabilecek kültürümüzün parçası olan geleneksel uygulamaların dışında yenidoğan ve anne sağlığını etkileyecek zararlı uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle annelerin yenidoğan hemşireleri tarafından transkültürel bir yaklaşımla bilgilendirilmeleri son derece önemlidir. Doğum sonrası dönemde hastanede kalış sürecinde ve bebek çocuk izlemlerinde (özellikle ilk üç izlemede) geleneksel uygulamalara yönelik gözlem ve eğitimler planlanmalı ve etkili bir şekilde yürütülmelidir. Geleneksel uygulama nedeni ile zarar gören bebeklere ilişkin izlem çalışmalarının yapılması ve ortaya konulması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Tasarım:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Denetleme/Danışmanlık:**

İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya, Şenay Özbek; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya, Şenay Özbek; **Analiz ve/veya Yorum:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Kaynak Taraması:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Makalenin Yazımı:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Eleştirel İnceleme:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya, Şenay Özbek; **Malzemeler:** İlgün Özen Çınar, Edanur Özkaya, Şenay Özbek.

KAYNAKLAR

- World Health Organization [Internet]. © 2023 WHO [Cited: January 25, 2023]. Newborn health in the Western Pacific. Available from: [\[Link\]](#)
- Doherty TM, Hu A, Salik I. Physiology, Neonatal. 2023 Apr 24. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2023. [\[PubMed\]](#)
- Belintxon M, Dogra N, McGee P, Pumar-Mendez MJ, Lopez-Dicastillo O. Encounters between children's nurses and culturally diverse parents in primary health care. Nurs Health Sci. 2020;22(2):273-82. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
- Tanrıverdi G, Gülyenli N. Türkiye'de gebelik sürecinde uygulanan geleneksel uygulamalar: sistematik derleme. Akgöl J, editör. Farklı Boyutlarıyla Sağlık. 1. Baskı. Çanakkale: Rating Academy Yayınları; 2020. p.35-47.
- CDC [Internet]. [Cited: January 5, 2023]. Culture & Language. Available from: [\[Link\]](#)
- Barathi KS, Surumi M. Assess the cultural practices on newborn care among mothers residing in kayamkulam. Journal of Pharmaceutical Sciences and Research. 2019;11(5):1676-8. [\[Link\]](#)
- Özdamar F. Adana ili, Şambayadı Köyü'nde doğumla ilgili inanç ve uygulamalar üzerine bir inceleme [A review on the rituals and treatments about birth in the village of Şambayadı at Adana City]. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2021(5):207-23. [\[Crossref\]](#)
- Woo S, Flinn MV. Traditional postpartum care among women of korean descent in the United States. Matern Child Health J. 2022;26(9):1871-80. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
- Buser JM, Moyer CA, Boyd CJ, Zulu D, Ngoma-Hazemba A, Mtenje JT, et al. Cultural beliefs and health-seeking practices: rural Zambians' views on maternal-newborn care. Midwifery. 2020;85:102686. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)
- Shah T, Dan Y, Shah SNA, Zhongliang Z, Hui L. Traditional beliefs and Practices in newborn care among mothers in shaanxi province, China. Journal of Pregnancy and Newborn Care. 2021;4(1):1-6. [\[Link\]](#)
- Ansong J, Asampong E, Adongo PB. Socio-cultural beliefs and practices during pregnancy, child birth, and postnatal period: a qualitative study in Southern Ghana. Cogent Public Health. 2022;9(1):2046908. [\[Crossref\]](#)
- Karahan N, Aydın R, Yılmaz-Güven D, Benli AR, Kalkan NB. Traditional health practices concerning pregnancy, birth, and the postpartum period of women giving birth in the hospital. Southern Clinics of Istanbul Eurasia. 2017;28(3):190-8. [\[Link\]](#)
- Özen-Çınar İ, Korkmaz-Aslan G, Kartal A, İnci FH, Koştu N. Annelerin 0-1 yaş bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi [A study of mother's traditional infant care methods for infants less than a year old age]. TAF Prev Med Bull. 2015;14(5):378-86. [\[Link\]](#)
- Güler S, Avcı S, Yiğit F, Ortabaş T. 0-12 aylık bebeği olan annelerin bebek bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar ve tutumlarının belirlenmesi [Traditional baby care used by mothers with 0-12 month old babies determining practices and attitudes]. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2018;4(1):35-50. [\[Link\]](#)
- Uysal G, Beydağ KD, Sönmez-Düzkeya D. 0-12 aylık bebeği olan ebeveynlerin bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamaları [Traditional practices on baby care in parents with 0-12 months babies]. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2019;10(2):211-7. [\[Link\]](#)
- Sezer-Efe Y, Erdem E, Özbey H, Tuncay B. Annelerin bebek bakımında kullandıkları geleneksel uygulamalar: tanımlayıcı bir çalışma [Traditional practices used by mothers in infant care: a descriptive study]. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi. 2021;4(3):326-35. [\[Crossref\]](#)
- Cumbul B, Uymaz P. Mothers' traditional practices on 0-12 month old baby care: Turkey sample. IAİM. 2021;8(9):15-25. [\[Link\]](#)
- Ergin A, Aydemir-Acar G, Kerim B. 0-24 aylık bebeği olan ebeveynlerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler [Traditional methods in infant care by parents to 0-24 months old babies]. Güncel Pediatri. 2020;18(3):370-89. [\[Crossref\]](#)
- Avçın E, Can Ş. Primipar ve multipar annelerin yenidoğan bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamaları [Conventional beliefs and practices of primiparous and multiparous mothers regarding neonatal care]. J Tradit Complem Med. 2021;4(3):358-68. [\[Crossref\]](#)
- Buchner A, Erdfelder E, Faul F, Lang A. G* Power (Version 3.1.9.6) [Computer software]. Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf. 2020. [\[Link\]](#)
- Akçay G, Kırılı U, Topal H, Topal Y, Hakan N, Özer EA. Muğla ilinde annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler [Traditional methods used in the care of babies of mothers in Muğla province]. Ortaoğu Tıp Dergisi. 2019;11(3):263-70. [\[Crossref\]](#)
- Gürsoy F, Aydoğdu F, Aysu B, Aral N. Bebeklerin sağlığı ve gelişimi ile ilgili geleneksel uygulamalar [Traditional applications on the health and development of babies]. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2020;11(Ek):183-93. [\[Link\]](#)
- Bulut A, Yiğitbaş Ç, Demir FB. Traditional methods known and applied by women living in the city center of Bingöl for mother and infant care. ESTUDAM Public Health Journal. 2021;6(1):22-33. [\[Crossref\]](#)
- Kucuk ER, Tanrıverdi G. Traditional baby care practices of mothers and their practices reasons: a sample from Turkey. International Journal of Caring Sciences. 2021;14(3):1749-62. [\[Link\]](#)
- Taşkın L. Doğum sonu dönem. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği. 13. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2016. p.462-93.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi Başkanlığı. Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri. 2018; Accessed 08 November, 2023. [\[Link\]](#)

27. Okka B, Durduran Y, Değerli Kodaz N. Traditional practices of Konya women during pregnancy, birth, the postpartum period, and newborn care. *Turk J Med Sci.* 2016;46(2):501-11. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
28. Önen C, Masyon D. 15-49 yaş arası kadınların doğum sonrasında bebeğe yönelik geleneksel uygulamaları ve etkileyen faktörler [Traditional infant care practices of the women aged 15-49 and affecting factors]. *Sağlık ve Toplum.* 2017;(3):31-7. [[Link](#)]
29. Pekyigit A, Yıldız D, Eren-Fidancı B, Çalık Bağrıyanık B, Dehmen Ö, Koçak T, et al. Annelerin bebek bakımında kullandıkları geleneksel uygulamaların kuşaklararası boyutu [The Intergenerational dimension of traditional practices used by mother in infant care]. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care.* 2020;14(3):443-51. [[Crossref](#)]
30. Güven F. Sinop halk kültüründe doğum etrafında gelişen uygulamalar [Practices in the births around Sinop folklore]. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi.* 2020;8(25):302-16. [[Crossref](#)]
31. Arıkan B, Gözüyeşil E. Doğum sonu dönemde kadınların destek düzeyleri uyku kaliteleri bebeklerini algılama durumları ile etkileyen faktörlerin belirlenmesi [Support levels, quality of sleep, perception of their babies of women in the postpartum period and determination of affecting factors]. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care.* 2021;15(3):461-71. [[Crossref](#)]
32. Alptekin D. Sağlıkın sosyal belirleyicileri. Adak N, editör. *Sağlık Sosyolojisi.* 1. Baskı. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 2018. p.78-95.
33. Aydın K. Yaşam koşulları ve sağlık hastalık algıları [Living condition, self perceived health and illness]. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi.* 2019;22(1):32-68. [[Crossref](#)]
34. Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. [Erişim tarihi: 23 Şubat 2023]. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Erişim linki: [[Link](#)]
35. Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. [Erişim tarihi: 23 Şubat 2023]. İstatistiklerle Aile 2021. Erişim linki: [[Link](#)]